

**ПОНЯТИЕТО МАНИЯ КАТО ЕЛЕМЕНТ
НА СЛОЖНИ СЪЩЕСТВИТЕЛНИ ИМЕНА**

Илияна Ангелова, Малина Митрева
Тракийски университет, Медицински факултет
6000 Стара Загора, ул. Армейска 11, България
ilijanaangelova@abv.bg

THE TERM MANIA AS ELEMENT OF COMPOUND NOUNS

Piyana Angelova, Malina Mitreva
Trakia University, Faculty of Medicine
6000 Stara Zagora, Armeiska street 11, Bulgaria
ilijanaangelova@abv.bg

ABSTRACT

The aim of this survey is to study the use and development of compound nouns ending in *-mania* in different spheres of communication.

An etymological and word formation analysis of the compound nouns in question has been made using the method of linguistic excerpting. The lexical material has been divided into two groups according to its use in *psychiatric terminology* and general language.

The summarising of results has shown an increased emergence of new words containing the element *-mania* due to new activities and technology.

Key words: *mania, compound nouns, psychiatric terminology, general language, new words*

Езикът като жива система е в процес на непрекъснато обновяване. Всяко изменение във външния и вътрешния свят на субекта поражда съответната лексикална иновация – поява на нова лексема, семантична промяна, нова функция, преминаване от една в друга лексикална подсистема. По този начин лексиката осигурява нормалното протичане на комуникативния процес.

В наши дни понятието *мания* като съставна част на сложни думи или като самостоятелна дума е често, дори прекомерно употребявано в общия език. В медиите се срещат такива словосъчетания като **кастинг мания**, **Потър мания** (страст към всичко, свързано с Хари Потър), **селфи мания** и др., заети от английския език. Появяват се нови компютърни игри (**икомания** – игра за разпознаване на компютърни икони), нови сайтове за фенове на различни състезания (**кеч мания**). У нас дори съществуват магазини „Мания”, хотели „Мания” и т.н.

Настоящото проучване има за цел да анализира и класифицира сложните съществителни имена, завършващи на *-мания*, във връзка с честата им употреба в различни сфери на езиковото общуване. Обект на изследването са както психиатрични термини, така и нови думи извън научната медицинска комуникация.

Като основен източник на наблюдения и анализ са използвани общи и специализирани речници, предоставящи достатъчно изчерпателна информация за систематизиране на морфоструктурните типове на изследваните думи. По метода на лингвистичното извличане е събран и систематизиран богат лексикален материал, подкрепен и обогатен със самостоятелни филологически наблюдения. Класификацията на термините е извършена на базата на неафиксалния метод на словообразуване, който се прилага при сложните термини. (Георгиев 1993)

В обичайния говор думата или понятието *мания* означава силен стремеж към нещо, прекалена страст към нещо, прекален до болезненост стремеж или смешна, странна

привичка. В медицината, и по-конкретно в психиатрията, понятието *мания* е с точно определена характеристика и изразява точно определено болестно състояние на психиката.

В общите тълковни речници и в речниците на чуждите думи в българския език понятието *мания* е обяснено с две основни значения:

1. Медицинско значение:

- Душевно разстройство, при което човек си е втълпил нещо (Андрейчин 2007);
- Болестно психическо състояние, свързано с поява на натрапчива идея (Буров 1995);
- Болестно психическо състояние на възбуденост и съсредоточаване върху една мисъл или идея; лудост (Милев 1970).

2. Общо значение:

- Прекален до болезненост стремеж, прекалена страст към нещо (Андрейчин 2007);
- Силно влечение, прекомерна страст към нещо (Буров 1995);
- Прекалено пристрастяване към нещо, силен стремеж към нещо, страст към нещо (Милев 1970).

В специализирания речник „Нова медицинска полиглотна и епонимна терминология на седем езика” елементът *-мания* е представен със следната характеристика: ”В съставни думи означава *непреодолимо влечение към нещо*, пагубна привичка, пристрастяване, напр. към наркотични вещества (наркомания)”. (Арнаудова 2003)

От езикова гледна точка особен интерес предизвиква фактът, че още в старогръцки език думата *мания* (*μανία*) се среща с две значения: на първо място - „лудост, безумие”, а на второ - „вдъхновение”. Видно е, че общият смисъл на понятието е заложен още при първоначалната му употреба, въпреки че по-късно е претърпял известно изместване на значението.

След извършения словообразователен, етимологичен и семантичен анализ са установени две основни групи сложни съществителни имена с елемент *-мания*.

СЛОЖНИ ПСИХИАТРИЧНИ ТЕРМИНИ

Днес официално са известни над 140 вида мании като психическо разстройство. Техните терминологични названия представляват сложни съществителни имена с първа съставна част елемент, изразяващ обект, ситуация или действие, с които е свързано страданието. При съчетаването на първичните основи първата е смислово подчинена на втората и е зависима от нея.

СЛОВООБРАЗОВАТЕЛНИ МОДЕЛИ

- *ГРЪЦКА ОСНОВА + MANIA*

Моделът е типичен за изследваните сложни термини.

Съставните елементи в сложните термини се свързват със съединителни гласни. „Обикновено съединителната гласна в латински език е *-i-*, понякога *-u-*, но в някои случаи се използва гръцката съединителна гласна *-o-*.” (Икономова 2008)

„В гръцки правилата за образуване на сложни думи са по-сложни, отколкото в латински. Ако първото съществително от една гръцка сложна дума завършва на *-a* (с изключение на *-ta*) или *-e*, съединителната гласна е *-o-*.” (Икономова 2008)

глосомания (гр. *glóssa* език + *manía* лудост) – склонност към непрекъснато наблюдение на собствения език;

клиномания (гр. *klíne* легло + *manía* лудост) – болезнена склонност към лежане в леглото;

нимфомания (гр. *nýmphē* млада жена + *manía* лудост) – болезнена проява на полово влечение у жена.

„При съществителни, завършващи на *-on*, *-os* или *-us* обикновено крайната съгласна отпада и гласната остава непроменена.” (Ikonotova 2008)

дромомания (гр. *drómos* бяг + *manía* лудост) – непреодолим стремеж към скитничество;

ергомания (гр. *érgov* работа + *manía* лудост) – непреодолима страст към работа;

пиромания (гр. *pyrrhós* огненочервен + *manía* лудост) – душевно разстройство, при което болният причинява пожари.

токсикомания (гр. *toxón* стрела, отрова за стрела > *toxicos* служещ за мазане на стрелата = отрова + *manía* лудост) – привикване към употреба на различни вещества (наркотици, лекарства, алкалоиди и др.)

В сложни термини от гръцки произход с първа основа глагол в активен залог крайната гласна *-o* се запазва:

дакномания (гр. *dákno* хапя + *manía* лудост) – натрапчив стремеж към хапане както на околните, така и на самия себе си;

клазомания (гр. *kládzo* викам + *manía* лудост) – възникване на пристъпи на насилствено крещене и високо пеене;

клептомания (гр. *klépto* крада + *manía* лудост) – болезнена склонност към кражба.

По аналогичен начин са образувани сложни термини, съставени от повече от две основи:

трихотиломания (гр. *trix*, *trichós* косъм + *tíllō* изскубвам + *manía* лудост) – непреодолимо влечение към изскубване на косми от главата или други части на тялото.

• ЛАТИНСКА ОСНОВА + MANIA

Свързването на латински с гръцки елементи е процес, характерен за цялостното развитие на латинската медицинска терминология. В езикознанието образуването на думи от разноезични елементи се изразява с термина „хибрид”. Появата на латински елемент в типично гръцки психиатричен термин се дължи основно на отсъствието на подходящо еднородно съответствие. Свързването им се осъществява чрез съединителния гласен звук (съединителна морфема или комфикс) **-o-**, характерен за гръцките сложни термини. По този словообразователен модел се изолират единични примери:

суицидомания (лат. *suicidium*, *ii*, *n* самоубийство + *manía* лудост) – непреодолим стремеж към самоубийство;

хомицидомания (лат. *homicidium*, *ii*, *n* човекоубийство, убийство + *manía* лудост) – непреодолимо влечение към насилие и убийство.

СИНОНИМИЯ

Синонимите с елемент **-мания** са възникнали в резултат на използването на различни еднородни или разнородни основи за едно и също понятие. Те указват напълно еднакви болестни състояния:

графомания (гр. *gráphō* пиша или *graphé* писание + *manía* лудост) – непреодолим импулс за писане = **скрибомания** (лат. *scribo* пиша + *manía* лудост);

логомания (гр. *lógos* слово, реч, говорене + *manía* лудост) – патологично прекомерно (и често непоследователно) говорене = **логорея** (гр. *lógos* слово, реч, говорене + гр. *rhoe*

течение).

Някои термини, завършващи на *-мания*, имат синоними, представляващи словосъчетания:

мегаломания (гр. *megas, megale, mega* голям + *manía* лудост) – болезнена страст за величие, *син. мания за величие*;

хореомания (гр. *choreia* танц + *manía* лудост) – безумно увлечение към танци; вид колективна психоза, наблюдавана в Средните векове, *син. болест на Шарко* (Charcob).

СЛОЖНИ ДУМИ С ОБЩО ЗНАЧЕНИЕ

В общия език елементът *-мания* се използва като втора съставна част, активна при образуване на нови сложни думи, за да изрази силно пристрастие към нещо.

ЛЕКСИКАЛНИ НЕОЛОГИЗМИ

Развоят на новите технологии, информатиката и комуникацията закономерно води до появата на нови силни влечения. Появата им се обуславя от новите факти и отношения в материалната култура. Активизира се образуването на нови сложни думи, които се създават най-често въз основа на утвърдените в езика словообразователни закони и с използване на съществуващата система от словообразователни средства. Поради специфичната си семантика, те са в голямата си част чужди думи с международна употреба:

биомания

блогомания

екомания

Не е малка групата на лексикалните неологизми с елемент *-мания*, възникнали на българска основа във връзка с нови социални и културни явления:

етномания

чалгомания

графитомания

маркомания

Други отразяват промените в обществено-политическата сфера:

гербомания

натомания

СЕМАНТИЧНИ НЕОЛОГИЗМИ

Някои неологизми, завършващи на *-мания*, са възникнали в резултат на калкиране, на буквално превеждане на медицинския термин. Показателен е примерът с терминът **ониомания** (гр. *ónios, pl. ónia* стоки + *manía* лудост) – неконтролируемо желание да се купуват неща, пристрастеност към пазаруване. Във всекидневната реч се употребява английското словосъчетание **шопинг мания** или българският неологизъм **магазиномания**.

В резултат на задълбоченото проучване на понятието *мания* като елемент на сложни съществителни имена могат да бъдат направени следните констатации:

- Медицинските термини, завършващи на *-мания*, са образувани предимно с еднородни основи от гръцки произход.
- Свързването на разнородни елементи има ограничено присъствие в психиатричната лексика.
- Доколкото се допускат термини „хибриди”, създаването им е подчинено на

определени закономерности, характерни за сложните термини с еднородни гръцки основи.

- В общия си смисъл понятието е широко разпространено в различни сфери на езиковото общуване.
- Наблюдава се тенденция за възникване на нови сложни думи с елемент *-мания* в общия език във връзка с развитието на новите технологии в комуникацията и нови явления в политическата, социалната и културната сфера.

ЛИТЕРАТУРА

1. Андрейчин 2007: Андрейчин, Л., Л. Георгиев, Ст. Илчев, Н. Костов, Ив. Леков, Ст. Стойков, Цв. Тодоров, допълнено и преработено от Д. Попов. Български тълковен речник (четвърто издание). София: Наука и изкуство.
2. Арнаудова 2003: Арнаудова, П. Нова медицинска полиглотна и епонимна терминология на седем езика. София: Медицина и физкултура.
3. Буров 1995: Буров, Ст., В. Бондисолова, М. Илиева, П. Пехливанова. Съвременен тълковен речник на българския език с илюстрации и приложения (второ преработено и допълнено издание). Велико Търново: Елипс.
4. Георгиев 1993: Георгиев, С. Българска морфология. Велико Търново: Абагар.
5. Милев 1970: Милев, А., Й. Братков, Б. Николов. Речник на чуждите думи в българския език (трето преработено и допълнено издание). София: Наука и изкуство.
6. Пернишка 2010: Пернишка, Е., Д. Благоева, С. Колковска. Речник на новите думи в българския език (от края на XX и първото десетилетие на XXI в.), първо издание. София: Наука и изкуство.
7. Стоименов 1988: Стоименов, Й., И. Рачев. Психиатричен клиничен речник. София: Наука и изкуство.
8. Ikonomova 2008: Ikonomova, I. Recent *-phobia* Terms in Medical Latin expressing the Concept of Fear. XIII Colloque international de Linguistique Latine, Bruxelles, 4 au 9 avril 2005. Collection Latomus, Volume 316 – 2008, ISBN 978-2-87031-257-5